

Kína a Perzsa-öbölben

China in the Persian Gulf

SZALAI MÁTÉ

KKI-elemzések

A Külügyi és Külgazdasági Intézet időszaki kiadványa

Kiadó:

Külügyi és Külgazdasági Intézet

Lektorálta:

Baranyi Tamás és N. Rózsa Erzsébet

Szöveggondozás, tördelés:

Lévárt Tamás

A kiadó elérhetősége:

H-1016 Budapest, Bérc utca 13-15.

Tel.: + 36 1 279-5700

E-mail: info@ifat.hu

<http://kki.hu>

Jelen elemzés és annak következtetései kizárólag a szerző magánvéleményét tükrözik és nem tekinthetők a Külügyi és Külgazdasági Intézet, a Külgazdasági és Külügyminisztérium, illetve Magyarország Kormánya álláspontjának.

© Szalai Máté, 2020.

© Külügyi és Külgazdasági Intézet, 2020.

ISSN 2416-0148

<https://doi.org/10.47683/KKIElemzesek.E-2020.88>

Összefoglaló: Kína közel-keleti és észak-afrikai jelenléte az elmúlt évtizedben egyre kiterjedtebbé és mélyebbé vált, ami szükségessé teszi Peking térségbeli stratégiájának újraértelmezését. Az elemzés célja Kína regionális befolyásának vizsgálata, különös tekintettel a Perzsa-öbölre, amely a három alrégió közül a legfontosabb szerepet játssza a kínai stratégiában. A kutatás az általános tendenciákon túl három konkrét kérdésben – a szaúdi-iráni rivalizálásban, a katari válságban és az iraki újjáépítésben – tanúsított kínai viselkedés elemzésével kívánja azonosítani Kína érdekeit, külpolitikai eszközeit és módszereit, valamint mindezek hatását az Európai Unióra nézve.

Kulcsszavak: Kína, Közel-Kelet, Irak, Szaúd-Arábia, Irán, Katar

Abstract: *In the last decade, China's presence in the Middle Eastern and North African region became deeper and more extensive, which makes it necessary to re-evaluate the traditional assessments of the regional strategy of Beijing. The aim of the analysis is to discuss the influence of China in the region with a special emphasis on the Persian Gulf, which plays the most important role out of the three sub-regions of the Middle East in the Chinese strategy. Besides general tendencies, the research attempts to identify China's interests, foreign policy tools and methods through the analysis of Chinese behaviour in three cases – the Saudi-Iranian rivalry, the Qatari crisis and the Iraqi reconstruction – and their implications for the European Union.*

Keywords: *China, Middle East, Iraq, Saudi Arabia, Iran, Qatar*

Az elmúlt hónapokban egyre aktívabbá vált a Kína közel-keleti stratégiájáról és annak újraértékeléséről folyó diskurzus a nyugati szakirodalomban. A fokozott érdeklődés alapvetően két okra vezethető vissza: egyrészt az amerikai-kínai feszültségek fokozódásával és az új típusú koronavírus megjelenésével kialakult válság következményeként felértékelődtek a Kína globális jelenlétével kapcsolatos kérdések. Másrészt júniusban nyilvánosságra került a Kína és Irán közötti biztonsági és gazdasági partnerségről szóló szerződés szövege, amely egyes értelmezések szerint fordulópontot hozhat Kína térségbeli aktivitásában. Ez ugyan túlzásnak tűnik, mégis jól mutatja, hogy Pekingre nem tekinthetünk a továbbiakban pusztán gazdasági játékosként, amely a befektetési lehetőségeken és energiabiztonságán túl nem érdekelt más területeken.

Az elemzés célja értékelni Kína jelenlétét a Perzsa-öbölben, mint a Közel-Kelet és Észak Afrika (MENA) számára legfontosabb alrégiójában. A kérdés tárgyalását először a kelet-ázsiai állam Közel-Keletre vonatkozó stratégiájának, céljainak és eszközeinek bemutatásával kezdem, majd rátérek az Öböl szűkebb térségére három esettanulmány elemzésének segítségével.

Kína közel-keleti jelenlétének értékelése nem csak önmagában mint a 21. század egyik legfontosabb globális nagyhatalmának vizsgálata releváns, hanem a számos hasonlóság okán az Európai Unió (EU) számára is hasznos tanulságok azonosítására ad lehetőséget. Éppen ezért az elemzést az EU közel-keleti stratégiájának újragondolására vonatkozó ajánlások megfogalmazásával zárom.

KÍNA KÖZEL-KELETI „STRATÉGIÁJÁNAK” ÚJRAÉRTÉKELÉSE?

Kína közel-keleti jelenléte nem újdonság, a kelet-ázsiai állam már évtizedek óta épít gazdasági és politikai kapcsolatokat, azonban ezt nehéz egy egységes stratégiában értelmezni – kérdéses, hogy létezik-e egyáltalán ilyen. Mindenesetre a Közel-Kelettel [kapcsolatos kínai magatartás hagyományos interperetációja](#) három alapvetésen áll. Egyrészt Kínának nem fűződik komoly (hagyományos) biztonsági érdeke a MENA-térséghez, nem is kezeli azt feltétlenül egységes régióként, erőforrásait és figyelmét a Csendes-óceán térsége és az Egyesült Államokkal való vetélkedés határozza meg. Másrészt a hosszú távú kínai stratégiába a régió elsősorban gazdasági szempontból illeszkedik, mint a fejlődéshez szükséges energiahordozók beszállítója, hiszen a kelet-ázsiai óriás [olajimportjának 90%-át](#) adó tizenöt kereskedelmi partner közül hét a MENA-térségben (45,9%) volt 2019-ben. Harmadrészt az első két pontból politikailag semleges, a konfliktusokból kimaradni kívánó, a gazdasági együttműködésre fókuszáló viselkedés következik, amely nem kíván az Egyesült Államok rendszerszintű kihívójává válni a térségben, sőt, előnye is származhat belőle, ha Washington „menedzseli” a regionális biztonsági kihívásokat.

Annak ellenére, hogy ez az értelmezés a mai napig dominálja a Kínával kapcsolatos diskurzust, a 2010-es évekre már mindenképpen idejétmúlttá vált. Az ugyan valóban igaz, hogy Kína jellemzően gazdasági eszközöket használ a térségbeli politikája keretében, de ez nem jelenti azt, hogy viselkedését is pusztán gazdasági célok motiválják. Az energiabiztonságon és a hagyományos gazdasági érdekeken túl [más érdekek](#) is fűzik a térséghez Kínát, amelyek az elmúlt időszakban egyre fontosabbakká váltak, ezek pedig részben aláássák a fenti feltételezéseket.

A jelenlegi kínai geopolitikai gondolkodásban a Közel-Keleten való befolyás-szerzés az elmúlt tíz évben látható amerikai globális politikai stratégiára adott válaszként fogalmazódik meg. Peking szerint az egymást követő amerikai adminisztrációk célja Kína feltartóztatása és bekerítése, amely a hagyományos nyugati szövetségeseken túl az Indiával, Vietnámmal és délkelet-ázsiai országokkal való kapcsolatépítésben valósul meg. Ebben a helyzetben Kína a bekerítés ellensúlyozására a tőle nyugatra fekvő régiókra, elsősorban Közép-Ázsiára, a Közel-Keletre (és kisebb részben Kelet-Európára) tekintett, ahol főként gazdasági eszközökkel igyekezett befolyást építeni. A MENA-térség így [részé lett a kínai vezetés által](#) „kiterjesztett periferiális területeknek” vagy „nagy környező területeknek” nevezett geopolitikai régiónak.

Az energiabiztonsági és geopolitikai megfontolásokon túl a kínai vezetés felismerte, hogy belső stabilitása szempontjából is kiemelkedő fontosságú a Közel-Kelet és Észak-Afrika. Az egyik legnagyobb belpolitikai kihívás Peking számára a hatalmas társadalom egyben tartása, erre pedig [legnagyobb veszélyt](#) az ország nyugati részében, elsősorban az ujjur lakosság körében látható etnikai szeparatista törekvések, vallási szélsőséges mozgalmak és terrorista szervezetek jelentenek. Ezek viszont fenntartanak kapcsolatokat közel-keleti hálózatokkal, így például [az al-Káidával és az Iszlám Állammal](#), ami többek között [kiképzésben](#) és [rekrutációs tevékenységben](#) is megfigyelhető.

Ennek megfelelően a régió-specifikus érdekeken túl a MENA-térség Kína globális stratégiájában is szerepet játszik. Jordi Quero [2020-as elemzése](#) szerint Peking az amerikai világrend átalakítására való törekvéseiben már eddig is igyekezett módosítani a meglévő szabályok egy részét (például a Bretton Woods-i gazdasági rezsím, a tengerjogi rezsím, illetve a világrend liberális normatív tartalma esetén), és ezekben a szándékokban a közel-keleti országok fontos partnerek lehetnek. Quero arra a következtetésre jut, hogy Kína egyfajta közvetett normatív hatalommá válhat a térség életében, vagyis nem közvetlen jelenlétével, hanem a nemzetközi normák alakításával hathat a régió viszonyaira.

A MENA-térséghez kötődő célok elérése érdekében Peking számos eszközt használ fel, amelyek közül [a gazdaságiak a leglátványosabbak](#). Hivatalosan ezek az eszközök megjelennek a [2016-os fehérvényben](#), amelyek Kína és az arab országok kapcsolataira vonatkoznak. E szerint Peking egy Ázsia, Közel-Kelet és Afrika közötti gazdasági együttműködési tengelyt akar kiépíteni, összhangban az Út-Övezet Kezdeményezéssel (BRI). Ezeknek a lényege a termelési kapacitások területén való együttműködés, a legfontosabb szektorokat pedig az ún. 1+2+3 formula jelöli ki, amely magába foglalja az energiaszektort, az infrastrukturális, illetve kereskedelmi és befektetési fejlesztést, valamint a nukleáris ipart, űripart és új energiahordozókat. Ezeken a területeken a kínai fél [igyekszik kihangsúlyozni](#) az általa javasolt projektek „win-win” jellegét. A BRI keretében [a Világbank becslése szerint](#) kb. egymilliárd dollár értékű kínai befektetés fog érkezni a térségbe csak az infrastruktúra területén, amellyel mintegy 110 ezer piaci munkahely jön létre (bár ennek egy jelentős részét kínaiak fogják betölteni).

A gazdasági eszközökön túl Kínának egyéb instrumentumok is rendelkezésére állnak érdekei érvényesítésére. Politikai szempontból a legfontosabb az ország állandó tagsága az ENSZ Biztonsági Tanácsában, ahol Peking konzekvensen [a belügyekbe való beavatkozás tilalma és a függetlenség](#) elvei mellett áll ki. Azon túl, hogy ez a hozzáállás megfelelő körülményeket biztosít a gazdasági kapcsolatok építéséhez, jó politikai üzenet is a hatalmon lévő rezsimek számára, amelyek aggasztónak látják a nyugati nagyhatalmak folyamatos intervencióit a régió országaiba és viszonyaiba. Ebben a keretben Kína igyekszik konstruktív kapcsolatot építeni minden hatalmon lévő rezsimmel, elutasítva ellenzéki csoportok támogatását, rezsimbuktatási törekvéseket, de a bilaterális vitákban való pozíció elfoglalását is. Természetesen ez utóbbi fenntarthatósága hosszú távon megkérdőjelezhető, de a gyakorlatban eddig nem vezetett szélsőséges ellentmondáshoz.

Habár nem látványosan, de Peking katonai téren [is igyekszik jelen lenni](#) a térségben, ami eddig csak kisebb projektekben valósult meg. Az első látványos akció a 2008-ban, az Ádeni-öböl térségében indított [kalózkodás elleni tengeri misszió](#) volt, amelyre az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1838., 1846. és 1851. számú határozata adott jogi alapot. A misszió kiváltó oka az volt, hogy a térségben tevékenykedő kínai érdekeltségű hajók mintegy ötöde esett kalózkodók áldozatául. A Népi Felszabadító Hadsereg történetében ez az akció [két szempontból is mérföldkövet jelentett](#): ez volt az első, a kínai területi vizeken és az azok közvetlen szomszédságán kívül végrehajtott tengeri missziója, valamint az első alkalom, amikor az Egyesült Államokkal közvetlen, taktikai szintű kommunikációs kapcsolat fenntartása mellett valósult meg egy akció. A következő fordulópontot a majdnem tíz évvel később, [2017-ben megnyitott állandó kínai katonai kikötő](#) létesítése jelentette Dzsibutiban, amely szintén az első ilyen vállalkozása volt Pekingnek. Ezzel a lépéssel Kína közvetlen katonai jelenléte állandósult a térségben. Ezekhez képest kisebb jelentőségű, de látványos lépés volt [a szaúdi és kínai különleges erők közös terrorizmus-elleni gyakorlatozása 2016-ban](#), a [2019 végén tartott közös kínai-orosz-iráni haditengerészeti gyakorlat](#) az Ománi-öbölben, a [libanoni ENSZ-misszióban való jelenlét, valamint a közel-keleti országokkal létesített, korlátozott volumenű fegyverkereskedelmi kapcsolatok](#).

A katonai eszközök mellett Kína puhahatalmi kapacitásai is korlátozottak. Peking [több kísérletet tett kulturális kapcsolatok építésére, oktatási vagy turisztikai együttműködésre, elsősorban](#) Egyiptom, Algéria és Szaúd-Arábia viszonylatában, de a Kínáról való tudás mértéke korlátozott maradt a ezeken a helyeken. Ennek ellenére Peking megítélése pozitív: [a kevés rendelkezésre álló felmérés azt mutatja](#), ami már egy 2007-es felmérésből is kiderült, hogy a megkérdezettek Franciaország után Kínát fogadnák el a leginkább egy unipoláris világrend vezetőjeként. Egy 2008-as Gallup-felmérés szerint pedig a közel-keleti társadalom 40 százaléka látta kedvezően Kína globális vezető szerepét. Ezek az adatok ugyan ígéretesek, de azokat nem szabad túlértékelni: az autoriter rendszerekre jellemző módszertani kihívásokat figyelmen kívül hagyva, ha Kína megítélése valóban pozitív, az nem feltétlenül Peking tevékenységének ismeretére és támogatására irányul, hanem annak a térségtől való „megszépítő” távolságára, valamint az Egyesült Államok (vagy más, elsősorban nyugati nagyhatalom) jelenlétének elutasítására.

KÍNA KAPCSOLATÉPÍTÉSI TÖREKVÉSEI ÉS A PERZSA-ÖBÖL SZEREPE

A Kínai Népköztársaság (KNK) [regionális kapcsolatrendszere](#) a hidegháború időszakában és kontextusában kezdett kiépülni. Elsőként Egyiptommal és Szíriával vette fel a kapcsolatot 1956-ban, az igazi áttörés azonban az 1970-es években jött el, miután a KNK leváltotta Tajvant a Biztonsági Tanácsban (és kiépültek az amerikai-kínai kapcsolatok is). Ebben az évtizedben Irán, Kuvait, Libanon, Líbia és Omán is felvette a kapcsolatokat Pekinggel, a többi Öböl menti állam ugyanakkor

csak az 1980-90-es években lépte ezt meg. Eddig ugyanis a hidegháborús logika nagyban korlátozta Kína diplomáciai mozgásterét az Öbölben, a konzervatív monarchiák nem akarták veszélyeztetni amerikai és brit kapcsolataikat. Ráadásul a kínai kapcsolatépítési stratégia is [ciklikusan fejlődött](#), elsősorban belpolitikai folyamatok és a nemzeti gazdaság fejlődése következtében.

A [poszt-bipoláris kor jelentette lehetőségeket](#) Kína igyekezett kihasználni, és konstruktív szerepben feltűnni a közel-keleti és Öböl menti politikában. Az 1990-91-es öbölháborúban Kína támogatta az Irakot elítélő BT-határozatokat, kivéve a 678-as számút, amely felhatalmazást adott az amerikai vezetésű koalíciónak az iraki csapatok kiszorítására Kuvaitból. 2001. szeptember 11-e után a terrorizmus elleni globális háború megfelelő kontextust jelentett Kína számára a Szaúd-Arábiával lévő kapcsolatok mélyítésére a szélsőséges hálózatokkal szemben, amelyek mindkét ország számára fenyegetést jelentettek. Peking álláspontja a 2003-as iraki háborúval kapcsolatban szintén közel állt a GCC államaihoz: nem támogatta az amerikai beavatkozást, de annak megindulása után nem lépett fel aktívan ellene, a háború utáni újjáépítésben pedig igyekezett tevékenyen részt venni. Ezekkel az eseményekkel szemben a 2011-ben kezdődő arab tavasz feszültségeket is gerjesztett Kína és a GCC államai között: előbbi minden esetben elutasította a külső, fegyveres beavatkozást egy ország belügyeibe, míg utóbbi pragmatikusan állt hozzá a történésekhez, és több esetben az ellenzékét is támogatta. Ezek a feszültségek ([először Líbia](#), majd) Szíria kapcsán nyilvánultak. Utóbbi esetben a be nem avatkozás elvének támogatása Kína részéről egyet jelentett Bassár al-Aszad hatalmának támogatásával, amelyet különösen Szaúd-Arábia és Katar utasított el. Ezeket a feszültségeket azonban mindkét fél (az Öböl-államok és Kína is) igyekezett a bilaterális kapcsolatok keretein kívül tartani. Mára Kína a térség összes államával létesített valamilyen együttműködést, azonban ezek a bilaterális kapcsolatok természetesen nem egyenlő fontosságúak. A kooperáció mértékétől függően Peking különböző típusú megállapodásokat köt, amelyek mutatják az adott bilaterális kapcsolat minőségét és kiterjedtségét. A közel-keleti és észak-afrikai térségben négyféle [csoportba tudjuk sorolni](#) azokat az országokat, amelyekkel Peking megkülönböztetett együttműködési formát hozott létre:

- Az *átfogó stratégiai partnerség* jelenti a legkiterjedtebb és legmélyebb együttműködési formát, amely jelenleg Egyiptommal (2014), Szaúd-Arábiával (2016), Iránnal (2016) és az Egyesült Arab Emírségekkel áll fenn.
- *Átfogó innovációs partnerséget* Kína egy országgal, Izraellel (2017) kötött. Ez a bilaterális kapcsolat gyakorlatilag egy szinten van a stratégiai partnerséggel, de tekintettel a szoros amerikai-izraeli relációra, ezt nem nevezik stratégiai partnerségnek. Az elnevezés ráadásul [utal Izrael fontosságára](#) a kínai innovációs és fejlesztési stratégiában.
- A *stratégiai partnerség* az előzőeknél lazább, de a tisztán gazdasági jellegű együttműködésnél kiterjedtebb kooperációs formát jelöl meg, amely Szudánnal (2014), Katarral (2014), Irakkal (2015), Jordániával (2015), Dzsibutival (2017) és Ománnal (2018) áll fenn.

- Az átfogó együttműködési partnerség magába foglalja a szoros gazdasági és társadalmi kapcsolatokat, illetve kiterjedt együttműködés hiányában az egymás kölcsönös megértésére való szándékot. Ilyen megállapodása Kínának egyedül Törökországgal (2010) van a térségben.

A bilaterális kapcsolatok kategorizálásából is látható, hogy a Perzsa-öböl országai kiemelkedően fontosak Kína számára. Ezt egyrészt energiaellátási szempontok indokolják, hiszen a közel-keleti olajimport jelentős részét (az összes [kínai olajimport kb. 44 százalékát](#)) az Öböl térségének országai adják, rajtuk kívül egyedül Líbia ad el érdemi mennyiségben kőolajat. Másrészt az Arab-félsziget geopolitikailag vitális helyzetben van Peking szempontjából, hiszen külkereskedelmének jelentős része a Báb el-Mandeben és a Hormuzi-szoroson keresztül zajlik. A térséggel való kapcsolódási útvonalak össze fognak kötődni a Kína-Pakisztán Gazdasági Folyosóval (CPEC), a konnektivitás szempontjából pedig kiemelkedik majd a [pakisztáni Gwadarban épülő kínai kikötő](#) terve. Nem véletlen, hogy az Öböl térsége a BRI keretében történő közös fejlesztésekből is nagy arányban részesedik: egy [2017-es összesítés](#) szerint a kilenc legnagyobb, már bejelentett projektből hét az Öböl Menti Együttműködési Tanács országaiban valósul meg (a maradék kettő Egyiptomban és Algériában). A MENA-térség államaival történő kereskedelemet is az Öböl-térsége dominálja (lásd az 1. táblázatot), különösen a kínai import tekintetében. Harmadrészt Peking érzékelte az Öböl-államok szerepének növekedését az arab tavasz éveiben és azt követően, ez pedig növelte jelentőségüket a kínai külpolitikában.

1. táblázat,

Az egyes államok és régiók részesedése a kínai külkereskedelemből (százalék) (2018) Forrás: [Világbank](#).

	Import	Export
Bahrein	0,01	0,05
Egyesült Arab Emírségek	0,76	1,2
Katar	0,43	0,1
Kuvait	0,72	0,13
Omán	0,88	0,12
Szaúd-Arábia	2,15	0,7
Irán	0,99	0,56
Irak	1,05	0,32
Jemen	0,03	0,08
GCC összesen	4,95	2,3
Öböl-térség összesen	7,02	3,26
MENA-térség összesen	7,67	5,07

KÍNA SZEREPE AZ ÖBÖL MENTI BIZTONSÁGI KOMPLEXUM EGYES KÉRDÉSEIBEN

A SZAÚDI-IRÁNI VETÉLKEDÉS, ÉS AZ IRÁNI NUKLEÁRIS VITA

Peking eddig egyszerre kívánt jó kapcsolatokat fenntartani az Öböl két nagyhatalmával, dacára a köztük lévő feszültségeknek. Kína egyszerre [Irán](#) és a [GCC](#) legnagyobb kereskedelmi partnere, egyúttal előbbi legnagyobb befektetője, ezeket a kapcsolatokat pedig érdeke fenntartani, ezért egyfajta [egyensúlyozási politikát](#) alakított ki. Ennek keretében igyekszik a bilaterális kapcsolatokat külön-külön kezelni, elkerülve annak látszatát, hogy a politikai és gazdasági együttműködések építése egyfajta nulla összegű játszma lenne az Öböl menti államok számára.

A jelenlegi kínai vezetés mindkét állam vezetőivel magas szintű kapcsolatot tart fenn: Hszi Csin-ping például 2016-ban [látogatta meg](#) (Kairó mellett) Teheránt és Rijádot is. Az iráni és kínai politikusok közötti találkozók rendszeresek, de a szaúdi uralkodóház tagjaival is zajlanak magas szintű egyeztetések: a jelenlegi szaúdi uralkodó, Szalmán király 2017-ben látogatott Pekingbe, [a legfontosabb bilaterális találkozóra](#) azonban 2019-ben került sor, amikor a szaúdi koronaherceg (és de facto kormányzó) Mohamed bin Szalmán meglátogatta Hszi Csin-pinget, és gazdasági projektek mellett mindkét vezető indirekt politikai támogatást nyújtott a másiknak azzal, hogy nem bíralták egymást a nemzetközi közösség által kényesnek vélt ügyekben (a kínai kormány ujjurokhoz való hozzáállásában és a Khasogdzsigyilkosság kérdésében). A bilaterális kapcsolatokon túl Kína [stratégiai párbeszédet folytat a GCC-vel is](#), amely a 2000-es évek végi lassulás után 2016-ban ismét lendületet kapott.

Az iráni kapcsolatok építésében Kína nemcsak a szaúdi reláció fontossága miatt óvatos, de az Egyesült Államokkal való viszonya miatt is, amely mindig prioritást élvezett. Ennek köszönhetően Peking az iráni nukleáris programmal kapcsolatos vitákban is [kényes szerepet töltött be](#), mivel egyszerre igyekezett egyensúlyozni egymással ellentétes érdekek között: egyik oldalról kínai állami vállalatok részt vettek Teherán nukleáris energiaiparának fejlesztésében, az országgal pedig jó politikai és gazdasági kapcsolatokat ápolt; másik oldalról viszont ellenérdekelt volt a nukleáris proliferációban (bár elfogadták, hogy Irán nem kíván nukleáris fegyvereket fejleszteni), az amerikai-kínai viszony radikális megromlásában, és Irán gazdasági elszigetelésében is. Éppen ezért Peking álláspontja is kettős volt: elutasította Irán állítólagos fegyverkezési törekvéseit és támogatta az ezzel kapcsolatos megfelelő nemzetközi garanciák kiépítését, de elutasított minden kezdeményezést, amely a vita nem békés úton történő kezelésére utalt volna. Ezt az álláspontot Kína konzekvensen képviselte a feszültségek különböző állomásaiban az elmúlt két évtizedben, sőt, a 2013-as átmeneti majd a 2015-ös véglegesnek tervezett nukleáris megállapodásban (JCPOA) is aktív közvetítő szerepet töltött be a nyugati államok és Irán között. Ezt követően, a JCPOA-ból való amerikai kilépés után

is konzekvensen kitartott az egyezmény mellett. Kína érdekeit részben az Egyesült Államok is elismerte, ennek köszönhetően Peking számára is [átmeneti mentességet biztosított](#) az olaj Iránból való beszerzésének ellehetetlenítésére irányuló másodlagos szankciók alól, egészen 2019 májusáig.

Ebből következik, hogy a szaúdi-kínai és az iráni-kínai kapcsolatok gyakorlatilag egymástól függetlenül fejlődnek, köztük azonban két fontos különbséget figyelhetünk meg. Egyrészt míg előbbi elsősorban [a gazdasági projektekre fókuszál](#) (pl. a Dzsizán-kikötő, a Dzsanbu olajfinomító) addig utóbbinak a fegyvereladásokon túli biztonságpolitikai vetülete is egyértelműen kitapintható, különösen a [2020-ban aláírt megállapodás fényében](#), amely kilátásba helyezi a védelmi ipari együttműködést. Ennek a kooperációnak a mélysége [Michael Doran és Peter Rough](#) szerint addig terjed, hogy Kínát egyenesen az Iránhoz és más közel-keleti szereplőkhöz (pl. Szíria, a Hezbollah vagy a húsz mozgalom) köthető „ellenállás tengelyének” közvetett támogatójának kell tekintenünk. Valóban igaz, hogy Kínának bizonyos mértékig érdekében áll e szereplők tevékenysége, hiszen azok lekötik az amerikai kormány figyelmét és kapacitásait, amelyeket így nem tudnak átcsoportosítani a Távol-Keletre, de csak addig, amíg az nem eszkalálja a regionális feszültségeket egy nagyobb fegyveres konfliktussá.

Másrészt eltérő a szaúdi és iráni motivációk jellege a Kínával való kapcsolatépítésben. Rijád számára Kína nem jelent alternatívát az Egyesült Államokkal ápolt kapcsolataival szemben, ugyanakkor az [amerikai elköteleződés változása miatt](#) az elmúlt időszakban erősödött az ösztönző a külkapcsolatok diverzifikálására. Ebben [Oroszország](#) vagy [India](#) mellett Kína is fontos szerepet játszhat. Teherán számára a stratégiai helyzet ettől teljesen eltérő: a perzsa állam az amerikai elsődleges és másodlagos szankciók, valamint a Nyugattal való történelmi feszültségek miatt sokkal inkább rá van szorulva Kínára gazdasági és biztonsági szempontból egyaránt. Ebből következően [a kínai-iráni viszony sokkal aszimmetrikusabb](#), mint a kínai-szaúdi.

A KATARI VÁLSÁG

Bahrein, az Egyesült Arab Emírségek, Egyiptom és Szaúd-Arábia 2017-ben [bejelentették](#), hogy megszakítják diplomáciai kapcsolataikat Katarral, annak regionális politikában betöltött szerepe miatt. A „terrorizmus-ellenes Kvartett” (és a később hozzájuk kapcsolódó államok) azzal vádolta Dohát, hogy különösen az arab tavasz óta szélsőséges iszlamista csoportokat finanszíroz, az általa fenntartott nemzetközi médiahálózat pedig aktívan beavatkozik az egyes országok belügyeibe. A konfliktust a mai napig nem sikerült feloldani, a tagok közötti viszony pedig alapvetően ássa alá az Öböl Menti Együttműködési Tanács működését.

Kína az Öböl menti olajtól való függősége mellett a [BRI végrehajthatósága](#) miatt [sem érdekelt](#) a GCC-n belüli feszültségek növekedésében. Ennek köszönhetően Peking végig a konfliktus békés rendezése mellett állt ki, és [maga is igyekezett](#) segíteni a felek közötti párbeszédet, bevonva a Katarral és Emírségekkel is stabil

gazdasági viszonyt ápoló [Iránt](#) is. Ez az igyekezet ugyanakkor korlátozott volt, hiszen egy komolyabb mediációs próbálkozás egy olyan helyzetben, amiben a felek nem akarnak tárgyalni egymással, [a be nem avatkozás elvének feladását jelentené](#) Peking részéről. Ráadásul a vitával kapcsolatos kínai akadémiai diskurzus elemzésével a szingapúri Middle East Institute szakértője, [Mohamed Turki al-Sudairi arra a következtetésre jutott](#), hogy a válság megoldása kívül esik a kínai befolyáson, és annak elhúzódása sem érinti feltétlenül negatívan az ország regionális érdekeit, tekintettel az ügyek bilaterális alapon való kezelésére.

Ugyan a semlegesség alapvetően Katarnak kedvezőbb (hiszen a kvartett gyakorlatilag a nemzetközi közösség egészét szólította fel a kapcsolatok megszakítására), a konfliktus elhúzódása és mélyülése esetén Kína [feltételezhetően közelebb állna](#) a szaúdi-emírségi vezetésű csoporthoz. A Katar ellen felhozott vádakkal kapcsolatban a kínai döntéshozók nemcsak megértőek, de egyetértőek is: az al-Dzsazíra működésével már Pekingnek is meggyűlt a baja, miután a kínai kormány bíráló hangvétel miatt [2012-ben a csatornának be kellett zárnia](#) kínai irodáját. Ráadásul a Szíriába és Irakba utazó ujjur harcosok azokhoz a milíciákhoz csatlakoztak, amelyeknek támogatásával a Kvartett megvádolta Dohát. Mindezek miatt egy kiélezett helyzetben Peking vélhetően inkább a szaúdi-emírségi tömb mellé állna, de erre vélhetően egyik fél sem kényszerítené (vagy nem tudná) a kelet-ázsiai országot, ami a kínai stratégia sikerességének egyik jól látható eredménye.

AZ IRAKI ÚJJÁÉPÍTÉS

Miközben az Irakkal kapcsolatos nyugati diskurzus elsősorban Irán befolyására fókuszál, Kína [lassan, de biztosan növelte befolyását az országban](#) (lásd az 1. sz. táblázatot). A Szaddám Husszein rendszerének bukása utáni években a kínai gazdasági szereplők gyakorlatilag ki voltak zárva az újjáépítésben való részvételből, de 2008-tól Peking képes volt visszatérni az iraki piacra. E folyamat szimbolikus kezdetének az al-adhabi olajmező kiaknázásában való részvételre vonatkozó [2008 augusztusi megállapodást](#) tekinthetjük, ami gyakorlatilag egy korábbi, 1997-es egyezmény frissített verziója volt. Az energiaipar azóta is meghatározó a bilaterális kapcsolatban, de a különböző kormányokkal aláírt együttműködési megállapodások kiterjednek az újjáépítésben való részvételre, infrastrukturális fejlesztésekre, vagy éppen oktatási és egészségügyi projektekre. A [folyamat eredményeként](#) 2013-ra Kína vált Irak legnagyobb befektetőjévé és kereskedelmi partnerévé, 2018-ra pedig sikerült a kétoldalú áruforgalom értékét tíz év alatt megtízszerezni. Ezzel párhuzamosan a PetroChina [átvette](#) az orosz Lukoil-tól a legnagyobb befektető helyét az iraki energiapiacra.

Gazdasági érdekeltségei ellenére Kína [nem vett részt aktívan](#) az Iszlám Állam elleni harcban, mindössze [bizonyos fegyvereket adott el Bagdadnak](#), és politikai támogatást nyújtva állt ki Irak egysége mellett. A dzsihádisták szervezete elleni háború nem ásta alá a kínai-iraki gazdasági kapcsolatokat, de lefékezte annak fejlődését, amely csak 2018-ban indult újra. A bilaterális kapcsolatok 2019 szeptemberében

[érték újabb csúcspontra](#), amikor Ádil Abdul-Mahdi miniszterelnök és Hszi Csin-ping kínai elnök bejelentette Irak csatlakozását az Út- Övezet Kezdeményezéshez, valamint az ún. „olajat az újjáépítésért” programot, amelynek keretében Kína további újjáépítési projektek támogatását vállalta fel.

Az iraki befolyásépítést csábító lenne kizárólag az energiabiztonsági szempontból értelmezni, ezen túl azonban a kínai regionális stratégiának legalább két jellemzőjére hívja fel a figyelmet. Egyrészt az amerikaiak térségbeli aktivitását kihasználva igyekszik gyakorlatilag érdemi politikai és gazdasági költségek nélkül növelni jelenlétét. Ha ezt Washington érzékeli is, érdemben nem tud (vagy nem akar) rá reagálni, hiszen amerikai szempontból az iráni befolyás került biztonságiasításra, nem a kínai. Másrészt Peking pontosan érzékeli Irak szerepét a közel-keleti és globális politikában, az országban való gazdasági befolyásépítés pedig meghatározó lehet a jövőben nemcsak az Egyesült Államokkal való versengés kérdésében, hanem a térségbeli konfliktusok alakulásában is.

KONKLÚZIÓ – AZ ÚJ KORONAVÍRUS HATÁSA ÉS TANULSÁGOK EURÓPA SZÁMÁRA

A kutatás eredményei alapján a Perzsa-öbölre vonatkozó kínai stratégia sikeresnek tekinthető. Regionális érdekeit – saját energiabiztonságának garantálását, a belügyekbe való beavatkozás normájának fenntartását, a belső stabilitásra jelentkező veszélyek kezelését, valamint a térség felhasználását az Egyesült Államokkal való versengésben – képes elérni a szükségesnél nem több erőforrás elköltésével. Ráadásul Peking ezt anélkül érte el, hogy belevonódott volna a térség komplex geopolitikai konfliktusaiba, fenntartva látszólagos semlegességét.

Kína jelenlegi közel-keleti jelenlétére rövid- és közép távon két nagyobb veszély leselkedik. Egyrészt [az új koronavírus megjelenése](#) növelte a Kínával szembeni kritikus hangokat állami és nemállami szereplők részéről egyaránt. Ezeket ugyan a kínai nyílt diplomáciai lépésekkel, valamint államközi segítségnyújtással sikerült valamelyest egyensúlyozni, ezen túl viszont a járvány kétségtelenül precedens nélküli politikai kihívást jelentett Peking imázsának megőrzése szempontjából. Ráadásul [az új helyzet erősítette](#) a BRI-vel kapcsolatos (már meglévő) aggodalmak egy részét, például az infrastrukturális projektekből a kínai munkaerő alkalmazását. Ennek hosszú távú hatásai még nem azonosíthatóak, mindenesetre Peking szerepének növekedésével készen kell állnia az ehhez hasonló helyzetek kezelésére. Másrészt a közel-keleti konfliktusok erősödése vagy az amerikai-kínai viszony várható további kiéleződése veszélyeztetheti a kínai semlegesség fenntartását, vagy növelheti annak költségeit. A bilaterális kapcsolatok egymástól való elkülönítése egyelőre megfelelő stratégiának bizonyult, kérdéses azonban, hogy ez hosszú távon fenntartható-e.

A kínai befolyásépítési törekvések vizsgálata az Európai Unió számára is tartogat tanulságokat. A két globális nagyhatalom térségbeli helyzete között számos hasonlóságot fedezhetünk fel: mindketten érdekeltek a regionális stabilitás fenntartásában, külpolitikai eszköztárakban alapvetően a gazdasági intézkedések dominálnak, és egyikük

sem kíván a szükségesnél nagyobb katonai jelenlétet felmutatni a térségben. Ennek ellenére Peking láthatóan sikeresebben képes befolyást építeni, amelynek okai nem csak az energiapiaci szükségszerűségekben, hanem a semlegességi politika fenntartásában, a gyarmati múlt hiányában, a gazdasági és politikai szereplők közötti nagyobb összhangban, valamint a külpolitikai stratégia hangsúlyosabb következetességében keresendők. Ezeknek egy részén az EU nem képes változtatni, ugyanakkor geopolitikai előnyével és a társadalmi kapcsolatokból eredő erősebb puhahatalmi képességeivel tudná kompenzálni. Ehhez viszont jobban átgondolt stratégiára, a célok és a hozzájuk rendelt kapacitások nagyobb összhangjára, valamint a kondicionalitáson alapuló szomszédságpolitika versenyképesebbé tételére lenne szükség.

Ezen túl fontos felismerni, hogy Kína nemcsak geopolitikai vagy gazdasági versenytárs, hanem potenciális partner is lehet a térségben. A közös érdekek és megfontolások lehetővé tesznek együttműködési lehetőségeket, amelyek közül néhányat (például az iráni nukleáris vitában elfoglalt hasonló pozíciót) már európai diplomaták korábban felfedeztek. Itt azonban még számos potenciális terület felderítetlenül maradt, legyen szó az Öböl térség tengereinek biztonságáról, az aktivizálódó török külpolitikáról, vagy éppen az iraki, szíriai és jemeni újjáépítésről. Ezekben a kérdésekben a Brüsszel és Peking közötti átgondolt kooperáció mindenképpen megegyezik az európai érdekekkel, és erősítheti Európa stratégiai önállóságát.